

Приложение 17

към заявление за допускане до участие в конкурс за академичната длъжност
„доцент“

по 1.2. Педагогика (Логопедия), обявен в ДВ, бр. 48/28.06.2022 г.

РЕЗЮМЕТА НА БЪЛГАРСКИ И НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК НА РЕЦЕНЗИРАНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ

на гл.ас.д-р Елена Кирилова Бояджиева-Делева

*Резюметата са представени в последователността на научните трудове, описани в
Приложение 10-Б и приложени в приложение 16*

1. Монографии (представени са анотации)

1.1. Бояджиева-Делева, Е. (2022). *Диагностика на говора и нарушенията му в детска възраст*. 239 с., Варна: Стено, ISBN 978-619-241-199-2. (хабилитационен труд – монография за участие в конкурса за академичната длъжност „доцент“, показател 3 от МНИ)

Рецензенти:

доц. д-р Катерина Щерева

доц. д-р Миглена Симонска

Монографията разглежда в дълбочина етиопатогенезата на говорните нарушения в детска възраст, като предлага съпоставителен и критичен анализ на клиничната им картина. Тяхното сравнение стъпва на описанието на етапите на типичното говорно развитие, представено през призмата на неговите анатомо-физиологични, неврофизиологични, невролингвистични и психоллингвистични аспекти. За пръв път в монография по логопедия на български език се систематизират методите за скрининг и диагностика на говорните нарушения от гледна точка на приликите и разликите в начина на оценка, съдържанието и процедурите, както и психометричните показатели, които трябва да покриват. Представя се в завършен вид стандартизираната авторска батерия Тест за орални моторни способности (ТОМС). Книгата може да се използва успешно в теоретичната подготовка на различни университетски курсове по логопедия, насочени към логопедичната диагностика при говорни нарушения и към методологията на научните изследвания.

The monograph examines in depth the etiopathogenesis of speech disorders in childhood, offering a comparative and critical analysis of their clinical picture. Their comparison is based on the description of the stages of typical speech development, presented through the prism of its anatomical-physiological, neurophysiological, neurolinguistic and psycholinguistic aspects. For the first time in a monograph on speech therapy in Bulgarian the methods for screening and

diagnosis of speech disorders are systematized in terms of similarities and differences in the method of assessment, content and procedures, as well as psychometric indicators to be covered. The standardized author's battery Test for oral motor skills (TOMS) is presented in finished form. The book can be used successfully in the theoretical preparation of various university courses in speech therapy, aimed at speech therapy in speech disorders and the methodology of research.

1.2. Бояджиева-Делева, Е. (2020). *Оромоторна логопедична терапия: Теоретични аспекти и практическо приложение*. 208 с., Варна: Стено, ISBN 978-619-241-111-4. **(монография, която не се представя като основен хабилитационен труд, показател 4 от МНИ)**

Рецензенти:

проф. дмн Емил Маринов, дм

проф. дпн Цветанка Ценова

проф. дпсн Нели Василева

Монографията съчетава теоретичните и практико-приложните аспекти на проблематика, чието проучване е необходимо и полезно за широк кръг специалисти: логопеди, ортоданти, ерготерапевти и рехабилитатори. Използвана като учебник, тя е предназначена основно за студентите по логопедия в курсовете, в чиято учебна програма се застъпва оромоторната терапия („Приложение на лечебния масаж в логопедията“, „Комуникативни нарушения при краниофациални малформации“, „Придобити дизартрични и дисфагични нарушения“, „Дизартрични и дисфагични нарушения на развитието“ и др.). Книгата може да намери пряко приложение и в практиката на логопедите, работещи с говорна патология от неврогенен и биомеханичен произход, както и с нарушения на храненето и гълтането. Тя може да се използва като ръководство, на чиято основа да се планират сесиите по оромоторна терапия. Новото, което монографията предлага за пръв път на български език, е детайлното описание на взаимовръзката между оромоторните механизми на храненето и говора в контекста на онтогенетичното им развитие както в норма, така и при различна патология. За пръв път на български език в литература по логопедия от този ранг се описва подробно влиянието на вредните навици в оралната област и на ортодонтските нарушения върху храненето и говора, като се прави мост между логопедичната терапия и ортодонтското лечение. Приносно е както детайлното систематизиране на средствата на логопедичната оромоторна терапия според принципите на медицинската рехабилитация, така и описанието на миогимнастиката като система от упражнения, различна от класическата артикулационна гимнастика. Специално внимание е отделено на пасивните средства на оромоторната терапия: масаж, постизометрична релаксация, както и на мануалните и постурални маневри, прилагани при дисфагия и някои форми на дисфония.

The monograph combines the theoretical and practical-applied aspects of an issue, the study of which is necessary and useful for a wide range of specialists: speech and language therapists, orthodontists, occupational therapists and rehabilitators. Used as a textbook, it is intended primarily for speech therapy students in courses whose curriculum advocates oromotor therapy ("Application of therapeutic massage in speech therapy", "Communication disorders in craniofacial malformations", "Acquired dysarthric and dysphagic disorders", "Dysarthric and dysphagic developmental disorders", etc.). The book can find direct application in the practice of speech therapists working with speech pathology of neurogenic and biomechanical origin, as well as feeding and swallowing disorders. It can be used as a guide on the basis of which to plan oromotor therapy sessions. The new thing that the monograph offers for the first time in Bulgarian is the detailed description of the relationship between the oromotor mechanisms of nutrition and speech in the context of their ontogenetic development both in the norm and in various pathologies. For the first time in the literature of speech therapy of this rank in Bulgarian, the influence of harmful habits in the oral field and orthodontic disorders on feeding and speech is described in detail, making a bridge between speech therapy and orthodontic treatment. The main contributions are the detailed systematization of the means of oral-motor speech therapy according to the principles of medical rehabilitation, as well as the description of myogymnastics as a system of exercises, different from the classical articulation gymnastics. Special attention is paid to the passive means of oromotor therapy: massage, postisometric relaxation, as well as to the manual and postural maneuvers used in dysphagia and some forms of dysphonia.

1.3. Бояджиева-Делева, Е. (2021). *Говорно, езиково и когнитивно развитие при деца с церебрална парализа*. 205 с., София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-5237-2. **(публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор", показател 5 от МНИ)**

Рецензент:

Проф. дпн Цветанка Ценова

В монографията „Говорно, езиково и когнитивно развитие при деца с церебрална парализа“ д-р Бояджиева-Делева представя своите проучвания и споделя опита си в изясняването на картината на комуникативните и когнитивните нарушения при детската церебрална парализа. Трудът е в интердисциплинарна област, която крие редица въпроси, засягащи въздействието на сложната патология на синдрома над езиковото, говорното и познавателното развитие. Представен е подробен преглед на типичното развитие на моториката, езика, говора и когнитивните процеси в ранна и предучилищна възраст. Детайлно се разгледани особеностите в развитието на тези сфери при деца с церебрална парализа. Данните, получени от авторовото експериментално изследване, подчертават актуалността на темата и на труда, пряко свързана с необходимостта да се стигне до

специализирани и същевременно комплексни логопедични терапевтични стратегии за дизартрията в детска възраст и съпътстващите я нарушения.

In the monograph "Speech, Language And Cognitive Development In Children With Cerebral Palsy" Dr. Boyadzhieva-Deleva presents her research and shares her experience in clarifying the picture of communication and cognitive disorders in cerebral palsy. The work is in an interdisciplinary area, which hides a number of issues concerning the impact of the complex pathology of the syndrome on language, speech and cognitive development. A detailed overview of the typical development of motor skills, language, speech and cognitive processes in early and preschool age is presented. The peculiarities in the development of these areas in children with cerebral palsy are considered in detail. The data obtained from the author's experimental study emphasize the relevance of the topic and the work, directly related to the need to arrive at specialized and at the same time complex speech therapy strategies for childhood dysarthria and its accompanying disorders.

2. Учебници и учебни помагала

2.1. Бояджиева-Делева, Е. (2019). *Формуляри в помощ на логопедичната практика*. Второ допълнено и преработено издание. 112 с. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-4839-9.

Рецензент:

Проф. д-н Цветанка Ценова

Сборникът е второ, допълнено и преработено издание на книгата „Сборник формуляри за логопедичната практика. Помагало за студенти по логопедия“. Той също е предназначен както за практиците, така и за студентите от специалност „Логопедия“, които могат да използват готовите бланки и стимулния материал към тях по време на практическото си обучение, преддипломния си стаж и началото на самостоятелната си практика след завършване на висшето си образование. Включени са бланки и формуляри, предназначени за диагностичната, терапевтичната и консултативната работа на стажантите и начинаещите практики. Някои формуляри, представени за пръв път в предишното издание на сборника, тук са обогатени с добавянето на нови документи, станали задължителни с влизането в сила на Регламента на ЕС за защита на личните данни (GDPR). В това издание на сборника нов протокол добавя възможности за по-задълбочено оценяване на езиковото развитие. Нова е и *Анкетата за игровата дейност* на деца от предучилищна и начална училищна възраст. Към повечето диагностични протоколи е допълнен нов стимулен материал или съдържанието им е актуализирано, като същевременно всички са технически или графично преоформени с цел оптимизация на приложението им. Картинният материал към протокола за комплексно логопедично обследване също е обновен. Особено полезен е тестът за артикулация и фонология, който

е представен в нова версия. Преработката засяга минимални промени на стимулните думи и напълно обновен картинен материал. Новата версия е апробирана с 84 деца.

The handbook is the second, supplemented and revised edition of the book “Collection of Forms for Speech therapy practice. A handbook for speech therapy students”. It is also intended for both practitioners and students majoring in Speech Therapy, who can use the ready-made forms and the stimulus material to them during their practical training, their undergraduate internship and the beginning of their independent practice after graduation. Forms intended for the diagnostic, therapeutic and consultative work of trainees and novice practitioners are included. Some forms presented for the first time in the previous edition of the collection have been enriched here by the addition of new documents, which became mandatory with the entry into force of the EU Data Protection Regulation (GDPR). In this edition of the collection, a new protocol adds opportunities for a more in-depth assessment of language development. The Survey for the play activity of children of preschool and primary school age is also new. Most diagnostic protocols have been supplemented with new stimulus material or their content has been updated, while all have been technically or graphically redesigned to optimize their application. The picture material to the protocol for complex speech therapy examination has also been updated. The articulation and phonology test, which is presented in a new version, is especially useful. The reworking involves minimal changes to the stimulus words and completely renewed pictorial material. The new version has been tested with 84 children.

3. Глави от книги и колективни монографии

3.1. Dionissieva, K., Stankova, M., **Boyadzhieva-Deleva E.**, contributors, (2019). *Bulgaria* (National Vignette), In: Law, J., McKean, C., Murphy, C.-A., Thordardottir E. (eds.). *Managing Children with Developmental Language Disorder: Theory and Practice Across Europe and Beyond*, London: Routledge, Taylor and Francis publishing group, pp. 158-169, ISBN 978-1-138-31715-4 (hbk), 978-1-138-31724-6 (pbk), 978-0-429-45530-8 (ebk)

индексирана в Scopus, Scopus ID 8.5066E+10

Although most children learn language relatively quickly, as many as 10 per cent of them are slow to start speaking and are said to have developmental language disorder (DLD). Children with DLD are managed by a variety of different professionals in different countries, are offered different services for different periods of time and are given a variety of different therapeutic treatments. To date, there has been no attempt to evaluate these different practices. *Managing Children with Developmental Disorder: Theory and Practice Across Europe and Beyond* does just this, reporting on the findings of a survey carried out as part of the work of *COST Action IS1406, a European research network*. Law and colleagues analyse the results of a pan-European survey, looking at how different services are delivered in different countries, at the cultural factors underpinning such services and the theoretical frameworks used to inform practice in different countries. The book also provides a snapshot of international practices in set of 35

country-specific “vignettes”, providing a benchmark for future developments but also calling attention to the work of key practitioners and thinkers in each of the countries investigated. This book will be essential reading for practitioners working with children with language impairments, those commissioning services and policy in the field and students of speech and language therapy.

Въпреки че повечето деца научават езика сравнително бързо, около 10% от тях започват бавно да говорят и се казва, че имат езиково нарушение в развитието (ЕНР). Децата с ЕНР се подпомагат от различни професионалисти в различни страни, предлагат им се различни услуги за различни периоди от време и им се предоставят различни терапии. Към днешна дата не е направен опит за оценка на тези различни практики. *Managing Children with Developmental Disorder: Theory and Practice Across Europe and Beyond*“ прави именно това, докладвайки резултатите от изследване, проведено като част от работата по *COST Action IS1406, Европейска изследователска мрежа*. Law и колеги анализират резултатите от общоевропейско проучване, като разглеждат как се предоставят различни услуги в различните страни, културните фактори, които са в основата на тези услуги и теоретичните рамки, използвани за информиране на практиката в различните страни. Книгата също така предоставя моментна снимка на международните практики в набор от 35 специфични за всяка страна „винетки“, предоставяйки еталон за бъдещо развитие, но също така привлича вниманието към работата на ключови практики и мислители във всяка от изследваните страни. Тази книга ще бъде важно четиво за практикуващи, работещи с деца с езикови нарушения, тези, които регламентират услуги и политики в областта, и студенти по логопедия.

4. Студии

4.1. Бояджиева-Делева, Е. (2018). Разработване на Тест за орални моторни способности (ТОМС) – представяне, В: Караджова, К., Попов, Н., Дяков Т. и кол. (ред.). *Годишник на Софийския университет, ФНПП*, Том 110, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 41-55, ISSN 0861-8216, налично в http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/image_singpdf/56998121-df9d-4c41-b47d-57adf55a4c46, национален референтен списък на НАЦИД: ID № 1330.

Студията представя първата фаза от процеса на разработване на авторски тест за диагностика на оралните моторни способности, отнасящи се до говора и процесите извън него (хранене и орален праксис) на деца между 4 и 7-годишна възраст с ограничен фонеминвентар и/или силно неразбираема реч. Предвижда се тестът да се стандартизира за българска популация и да се изведат норми за децата с типично развитие и децата с нарушения, попадащи в целевите групи. Значимостта на представения проект се определя както от недостига на стандартизирани диагностични инструменти в тази сфера у нас, така и предвид актуалните световни тенденции в развитието на логопедичната

научноизследователска практика, очертаващи необходимостта от разработване на тестове за орални моторни способности, отговарящи на високи психометрични стандарти.

The article presents the first stage of the process of developing an authorship test for diagnostics of oral motor skills underlying speech, feeding and oral praxis, in 4-7 years' old children with restricted phonemic inventory and/or severely unintelligible speech. The test will be standardized for Bulgarian population and will be normed for typically developing children as well as for children with speech disorders from test' target groups. The significance of the presented project is defined based on the small quantity of standardized diagnostic tools in this professional field in Bulgaria, as well as on the tendencies in current research practice aiming to enhance the development of motor speech tests, meeting high psychometric standards.

4.2. Бояджиева-Делева, Е. (2019). Теоретични модели на вербалната комуникация, В: Коларова, Ц., Цветкова-Арсова, М., Георгиева А. и кол. (ред.). *Годишник на Софийския университет, ФНОИ*, Том 111, 82-102, ISSN 2682-9622. <https://unipress.bg/%D0%B5-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/godishnik-na-sofiyskiya-universitet-%E2%80%9Esv-kliment-ohridski-fakultet-po-nauki-za-obrazovanieto-i-izkustvata-tom-111>, **национален референтен списък на НАЦИД: ID № 1330.**

Студията предлага съпоставителен анализ на няколко модела на вербалната комуникация, обясняващи връзките между равнищата на концептуално-лингвистично познание, инструментални процеси на обработка на информацията при говорна продукция и говорна перцепция и паметови операции. Някои от теориите служат за разработване на неврокомпютри, с чиято помощ се установяват емпирично предполагаеми закономерности в невробиологичната организация на комуникацията.

The study offers a comparative analysis of some of the models of verbal communication, explaining the relations between the levels of conceptual-linguistic knowledge, operational process of information processing in speech production and speech perception and memory operations. Some of the theories are implemented in neurocomputational models, helping to empirically find the hypothesized regularities in neurobiological organization of communication.

5. Статии

5.1. Бояджиева-Делева, Е. (2018). Консултирането в логопедичната практика: в помощ на процеса на приобщаване, *Педагогика*, година ХС, кн. 8, 1083-1095 (vol. 90, No 8, 2018), изд. Аз-буки МОИ, ISSN 0861-3982 (Print), ISSN 1314-8540 (Online), достъпно на <https://pedagogy.azbuki.bg/pedagogics/pedagogyarticle/pedagogyarticle2016-3/xc-8-2018/#art04>, **национален референтен списък на НАЦИД 2916, реферирано и индексирано в Web of Science: Emerging Sources Citation Index, European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), Central and Eastern**

Консултирането на родителите и учителите на деца с комуникативни нарушения е едно от основните задължения на логопедите. То е процес, включен като приоритетна дейност при превенцията и ранната интервенция. Могат да се отделят три базисни сфери на логопедично консултиране, подпомагащи процеса на приобщаващо образование: работа с родители, работа с учители и работа с общността и обществото. В статията се описват три случая, даващи пример за добри логопедични консултантски практики във всяка от сферите, подпомогнали приобщаването на деца със специални образователни потребности и комуникативни нарушения.

Counseling parents and teachers of children with communication disorders is one of the main responsibilities of speech therapists. It is a process included as a priority activity in prevention and early intervention. Three basic areas of logopedic counseling can be given to support the process of inclusive education: working with parents, working with teachers and working with the community and society. The article describes three cases, exemplifying good speech therapy consultancy practices in each of the areas that helped inclusion of children with special educational needs and communicative disorders.

5.2. Бояджиева-Делева, Е. (2018). Логопедична подкрепа при практики по ранна интервенция, В: Ценова, Ц., съст., *Сборник с материали от Юбилейна научна конференция с международно участие „Научни и практически аспекти на приобщаващото образование“*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, стр. 201-210, ISBN 978-954-07-4541-1, **национален референтен списък на НАЦИД ID № 2456.**

Ранната интервенция за деца в риск, със забавено или нарушено развитие е мултидисциплинарна дейност, насочена към стимулиране на развитието на бебета и деца във възрастта от раждането до три години. Основните ѝ цели са подобряване на състоянието на детето и повишаване на качеството на живот на семейството чрез предоставяне на различни услуги у дома и в общността, сред които и логопедична подкрепа. В България ранната интервенция е все още твърде слабо развита сфера. Целта на доклада е да подчертае значението на ранната логопедичната практика като елемент на превенцията на нарушения в развитието на комуникацията и ученето.

Early intervention for children at risk, with delayed or disordered development is a multidisciplinary activity addressing developmental issues for infants and toddlers from birth to three years. The main aims are improving the child's condition and thus promoting the quality of life of the family through providing different services at home and in the community, including

speech therapy support. In Bulgaria early intervention is still underdeveloped area. The aim of this report is to outline the importance of early speech and language therapy practice as part of prevention of developmental disorders in communication and learning.

5.3. Бояджиева-Делева, Е. (2018). Педагогически методи в логопедичната терапия, В: Рашева-Мерджанова, Я., Петкова, И., Косева, М. съст., *Юбилеен сборник „Детето и педагогиката“* в чест на 70-годишнината на проф. д-р Емилия Василева, София, Просвета АД, стр. 230-237, ISBN 978-954-01-3806-0, **национален референтен списък на НАЦИД ID № 3394.**

Целта на статията е да отговори на въпроса имат ли място педагогическите методи в съвременната логопедия и каква е спецификата на приложението им в професионална практика, която се дефинира като парамедицинска и се развива, следвайки процесите в сферата на общественото здравеопазване.

In contemporary speech and language therapy, and what the specific of their implementation is in professional practice that defines itself as paramedical and that develops according the processes in the field of public health.

5.4. Бояджиева-Делева, Е. (2018). Терминологични и концептуални проблеми на детската говорна апраксия, В: Йосифова, Р., Щерева, К. (съст., ред). *Сборник доклади от Международна конференция “Детският език”*, с. 35-47, София: ЛЦ Ромел, ISBN: 978-954-9458-25-1, **национален референтен списък на НАЦИД ID № 1828.**

История на проблема. Детската говорна апраксия е дискуссионно нарушение, провокиращо изследователски интерес от 50-те години на миналия век до днес. Липсата на съгласие по въпроса за самостоятелното му съществуване, патогенезата и специфичната симптоматика се отразява непосредствено на терминологичните означения. *Целта на доклада* е да систематизира противоречията, свързани с дефинирането и същността на детската говорна апраксия и да изясни какво стои зад употребата на различни термини за означаването ѝ. *Основният метод* е преглед на бази данни с научни публикации и монографии по темата от последните петнадесет години.

Background. Childhood apraxia of speech is a questionable disorder, provoking interest and research since the 50s of the past century. The lack of agreement of opinion on its independent existence, pathogenesis and specific symptoms directly reflects the terminological use. *The purpose of the paper* is to systematically review the contradictions related to defining the core characteristics of childhood apraxia of speech and to make clear the notions hidden beyond the use of different concepts. *The main method* is review of scientific data base and publications from the past fifteen years.

5.5. Бояджиева-Делева, Е., Исмаил, Д., Накова, П., Козарева, Я. (2018). Думите зад тишината при невербалните деца с аутизъм, В: Кирова, Г., Ал Халил, Д., съст., ред., *сборник доклади и презентации от Шести Студентски научен форум на ФНПП*, 19-26, ISSN 978-619-160-997-0, София: Авангард Прима.

Аутизмът е една от най-разпространените теми в днешно време, определян като една от четирите епидемии на ХХ век. Характеризира се със затруднения в четири основни области на функциониране: социална комуникация и интеракции, поведение, емоции и въображение. Детето с аутизъм може да е също толкова способно да се развива в живота, колкото и останалите деца, въпреки затварянето в собствен свят и трудностите в комуникацията. Знаем ли как да общуваме с деца от аутистичния спектър? Какво би означавало за тях да имат пълноценна връзка с околните? И как можем да подобрим тяхното развитие? Целта на тази разработка е да представим същността на комуникативните дефицити при децата с аутизъм и начините за преодоляването им. Ще се разгледат актуалните методи и техники за събаряне на преградите между невербалните деца и останалия свят. Посланието на доклада е да не заклеймяваме децата от аутистичния спектър като неспособни за комуникация и да заговорим на техния език.

Autism is one of the most common topics today, defined as one of the four epidemics of the twentieth century. It is characterized by difficulties in four main areas of functioning: social communication and interactions, behavior, emotions and imagination. A child with autism may be just as able to develop in life as other children, despite being closed in on their own world and having difficulty communicating. Do we know how to communicate with children within the the autism spectrum? What would it mean for them to have a full relationship with others? And how can we improve their development? The purpose of this study is to present the nature of communication deficits in children with autism and ways to overcome them. Current methods and techniques for breaking down barriers between non-verbal children and the rest of the world will be discussed. The message of the report is not to stigmatize children on the autism spectrum as incapable of communication and to speak their language.

5.6. Бояджиева-Делева, Е. (2019). Роля на логопедите в ранната грижа за децата от 0 до 3 г.: нагласи към превенцията и ранната интервенция на комуникативни нарушения, В: Тодорова, Е., Станкова, М., съст., *сборник доклади от Международна логопедична конференция „Работа с родители“*, стр. 170-183, София, ЛЦ Ромел, ISBN 978-954-9458-27-5, **национален референтен списък на НАЦИД ID № 3788.**

Първите три години от живота са решаващи за формирането на ключови познавателни, личностни и социални способности през детството, юношеството и зрелостта. Според Световната здравна организация (СЗО) ранната грижа се състои в осигуряване на стабилна и сигурна среда с условия за оптимално развитие на детето в пет

ключови области: здраве, хранене, откликващи взаимодействия с грижещите се, сигурност и безопасност и възможности за ранно учене. Ранната грижа за деца в риск и с нарушения на развитието се преформулира като превенция и ранна интервенция, където интердисциплинарната подкрепа от различни специалисти и активното участие на родителите е от решаващо значение. Докладът представя резултатите от анкетно проучване сред родители, педагогически и медицински специалисти, чиято цел е да установи припознати ли са логопедите като специалисти с роля в пълноценната ранна грижа. Проучването е проведено със 110 респонденти в 4 града на България. Получените отговори са показателни и за осведомеността на респондентите за естеството на логопедичната работа и професионалната компетентност на логопедите.

The first three years of life are essential for development of key cognitive, personal and social skills in childhood, youth and adulthood. According to the World Health Organization (WHO) nurturing care consists of ensuring stable and safe environment for optimal child development in five key areas: health, feeding, responding relations with caring adults, safety and security and opportunities for early learning. Nurturing care for children at risk and with developmental disorders is also referred to prevention and early intervention, where interdisciplinary support from different specialists and active participation of parents are of an extreme importance. The report presents the results from a questionnaire survey among parents, pedagogists and medical specialists, which aims to reveal are speech therapists recognized as specialists with a role in early care and education. The survey is conducted with 110 respondents in 4 cities in Bulgaria. The responses received are also indicative of the respondents' awareness of the nature of logopedic work and the professional competence of speech therapists.

5.7. Бояджиева-Делева, Е. (2019). Специфичното езиково нарушение в контекста на билингвизма и мултилингвизма – перспективи пред логопедичната практика, *Психологични изследвания*, том 22, кн. 1, 255-270, ISSN 0205-0617 (Print), 2367-9174 (Online), достъпна на <http://www.journalofpsychology.org/bg/%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-22-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%B0-1-2019>, национален референтен списък на НАЦИД ID № 2170, реферирано и индексирано във Винити Ран, CEEOL, ERIH PLUS.

Специфичното езиково нарушение е комуникативна патология, която засяга всички области на функциониране на индивида и дава отражението си през целия живот. Същността му предполага то често да остава скрито и недиагностицирано навреме, което увеличава бариерите пред детето и семейството му. Децата-билингви и мултилингви е възможно да демонстрират по-късно начало на езиково развитие и вербално поведение. Те са двойно по-изложени на риск от забавяне на диагностиката на вероятно специфично езиково нарушение, което ще се изяви във всички овладявани езици. Докладът цели да

очертае предизвикателствата пред логопедичната практика с деца от билингвална и мултилингвална среда. Представя се описание на случаи, чрез които се подчертават проблемите пред диагностиката при билингвизъм и важноста им за вземането на решения при работа с рискови групи.

Developmental language disorder is a communication pathology that affects all areas of the individual's functioning life-long. Its nature implies that it often remains hidden and undiagnosed in time, which increases barriers to the child and his family. In some cases it is possible that bilingual and multilingual children demonstrate late beginning of language development and verbal behavior. They are twice more at risk of delaying the diagnosis of a possible developmental language disorder, which will occur in all of the mastered languages. The report aims to outline the challenges of speech and language practice with children from bilingual and multilingual environment. Two case studies highlight the diagnostic issues in bilingualism and their importance to decision making in working with risk groups

5.8. Бояджијева-Делева, Е., Накова, П., Козарева, Я. (2019). Особенности на сенсорната преработка и методи за адаптация към околната среда при разстройства от аутистичния спектър, В: Кирова, Г., Ал Халил, Д., ред., *сборник доклади и презентации от Седми студентски научен форум на ФНОИ*, стр. 78-89, София, Авангард Прима, ISBN 978-619-239-196-6 pdf CD.

Въртене, ходене на пръсти, докосване на определени материи, запушване на ушите, „пърхане“ с пръсти пред лицето, стереотипни движения... Всичко това са често срещани характеристики на децата с разстройства от аутистичния спектър (РАС). Но защо? Каква е причината за тези реакции? Необичайните поведения на тези деца са следствие от сенсорните им особености. Стремежът те да бъдат преодолени и коригирани, а дискомфорта на детето да бъде намален, води до развитие на множество теории за сенсорната адаптация. Те са основа за разработване на редица терапевтични методи и въздействия върху сенсорните нарушения. В този доклад ще разгледаме различните терапевтични концепции, прилагани според вида на сенсорните нарушения. Наред със силните им страни ще представим и възможните рискове пред въздействието.

Spinning, walking on fingers, touching certain fabrics, clogging the ears, "fluttering" with fingers in front of the face, stereotypical movements ... All of these are common characteristics of children with autism spectrum disorders (ASD). But why? What is the cause of these reactions? The unusual behaviors of these children are a consequence of their sensory characteristics. The desire to overcome and correct them, and to reduce the child's discomfort, leads to the development of many theories of sensory adaptation. They are the basis for the development of a number of therapeutic methods and effects on sensory disorders. In this report,

we will look at the different therapeutic concepts applied according to the type of sensory disturbances. Along with their strengths, we will present the possible risks to intervention.

5.9. Масихи, А., Бояджиева-Делева, Е. (2020). Да бъде с логопед или да не бъде с логопед: кога е необходима артикулационна терапия, В: Димитров-Мечкарски, Т., Л. Мутишева, съст., „Гласът – средство за въздействие, сборник доклади и разширени анотации от научно-практическа конференция по случай 70 години катедра Сценична реч на НАТФИЗ“, стр. 259-269, София, Фабер, ISBN 978-619-00-1117-0, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4088.**

Артикулационните нарушения засягат звукопроизношението на съгласните звукове, оказвайки изключително влияние над разбираемостта на говора, изразителността на речта и начина, по който говорещият може да въздейства над слушателите си. Те са едни от най-разпространените нарушения както в детството, така и при възрастни и макар че често се подценяват и определят като „леки дефекти“, те могат да въздействат отрицателно над ежедневно функциониране и професионалната реализация на носителите си. В доклада се описват причините за артикулационните нарушения, техните основни симптоми и етапите на артикулационната терапия. Основната цел на доклада е да опише ролята на логопеда като специалист, подпомагащ лица, за които речта и гласът са професионален инструмент и основно средство за въздействие, както и да подчертае значението на специфичната логопедична терапия като единствен ефективен метод за преодоляване на артикулационните нарушения.

Speech sound disorders affect the pronunciation of consonant sounds, having a profound impact on the intelligibility and expressiveness of speech and on the way in which the speaker can influence the listeners. They are one of the most common disorders in childhood and among adults, and although often underestimated and classified as "minor defects", they can negatively affect the daily functioning and professional realization of their carriers. The report describes the causes of speech sound disorders, their main symptoms and the stages of articulation therapy. The main purpose of the report is to describe the role of the speech therapist as a specialist supporting people who use speech and voice as a major means of influence in their professional performance and to highlight the importance of specific speech therapy as the only effective method of overcoming speech sound disorders.

5.11. Бояджиева-Делева, Е. (2020). Логопедична терапия в условията на извънредно положение: предимства и недостатъци на телепрактиката (на български език) [Boyadzhieva-Deleva, E. (2020). Speech and language therapy in state of emergency: advantages and disadvantages of telepractice], *Knowledge International Journal*, vol. 40, No.4, 681-687, ISSN 2545-4439 (for printed version), ISSN 1857-923X (for e-version), на български език, налично на <http://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/3940> налично на <https://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/877>, **индексирано в: EBSCO, Index**

От 13 март 2020 г., с въвеждането на извънредно положение поради опасността от разпространение на COVID-19, логопедите в България са принудени да спрат пряката си диагностична, терапевтична и консултативна дейност и да преминат в режим на дистанционна работа. Дори малкото частни практики, които остават временно отворени, отбелязват драстичен спад в посещаемостта си и след седмица предоставят услугите си само дистанционно. Телепрактиката не е нова и непозната за българските логопеди. В последните години се разработват различни приложения, софтуерни продукти и онлайн базирани системи за работа (предимно с деца), които успешно се прилагат като допълващ метод на пряката интервенция или като метод на допълваща и алтернативна комуникация. Новата обществена реалност заставя практики с различно равнище на професионален опит и технологична обезпеченост да разчитат единствено на средствата на телепрактиката, за да работят ефективно. Предизвикателствата, които те трябва да посрещнат, са от различно естество: методическо, методологично, практико-приложно и технологично. Сред тях са необходимостта от преформулиране на терапевтичните цели така, че да съответстват на намален брой сесии, делегиране на ролята на ко-терапевт на родител или друг близък, планиране на задачи за индиректна терапия, подготовка на дигитални или онлайн терапевтични ресурси и стимулен материал, който в редица случаи не е бил предварително наличен, осигуряване на активност и устойчивост на вниманието на лица (деца и възрастни) с различни нарушения и равнище на функциониране. Не на последно място стои и нееднаквата техническа обезпеченост на логопеда и семействата, които подпомага. В научната литература ефективността на телепрактиката се потвърждава, но в качеството ѝ на допълнително средство, и то само за част от нарушенията, изискващи логопедичната терапия. Общата теоретико-емпирична рамка на ефективната телепрактика се използва за изходна база, спрямо която се разработва въпросник за оценка на качествата и недостатъците на дистанционната терапия като единствено възможно средство за определен период от време. Въпросите са ориентирани към субективно описание на реалните проблеми и ползите на логопедичната терапия без директен контакт с пациентите. Търси се и обективно диференциране на онези комуникативни нарушения, за чието коригиране телепрактиката в продължение на един месец се е оказала измеримо ефективна. Получените резултати групират предимствата и недостатъците на дистанционната логопедична терапия според мнението и практическия опит на 105 български логопеди. От тях 98% определят телепрактиката като по-скоро неефективна, ако не се съчетава с регулярна директна терапия. Други 80% я посочват като ефикасно и ефективно средство за обучение на родители и индиректно терапевтично средство. Сред предимствата са възможност за по-активно включване на семействата и обективен мониторинг на самостоятелното изпълнение на задачите в домашни условия. За недостатъци се посочват трудното осигуряване на съвместно внимание от страна на деца с нарушения от аутистичния спектър и високата уморемост на пациенти с неврогенни

нарушения (афазия, апраксия и дизартрия). Телепрактиката е почти единодушно посочена като неефективна, ако се прилага като единствено средство при оромоторна и миофункционална терапия, спрямо нарушения на храненето и гълтането и при лица с ниско равнище на интелектуално функциониране.

Since March 13th 2020, with the introduction of a state of emergency due to the danger of COVID-19 spread, speech therapists in Bulgaria are forced to stop their direct diagnostic, therapeutic and consultative activities and to transform them into remote work mode. Even the few private practices that remain temporarily open register a dramatic decline in attendance and start to provide remote services only within a week. Telepractice is not new and unknown to Bulgarian speech therapists. In recent years, various applications, software products and online based systems for working (mainly with children) have been developed, and they have been successfully implemented as a complementary method to direct intervention or as a method for building alternative and augmentative communication skills. The new social reality requires practitioners with different levels of professional experience and technological resources to rely on telepractice as the only means to effective work. The challenges they have to face are of a different nature: methodological, practical and technological. These include the need to reassess and reset therapeutic goals to fit a reduced number of sessions; delegating the role of co-therapist to a parent or other relative; scheduling appropriate indirect therapy tasks; preparation of digital or online therapeutic resources and materials that in many cases were not previously available; ensuring the activity and sustainability of attention of persons (children and adults) with different disorders and level of functioning. Last but not least is the unequal level of technical resources and provision of the speech therapist and the families he/she supports. In the scientific literature, the effectiveness of telepractice is confirmed, but as an additional tool, and only for a part of the disorders requiring speech therapy. The general theoretical and empirical framework of effective telepractice is used as a baseline against which a questionnaire is developed to evaluate the qualities and disadvantages of distance therapy as the only possible means for a given period of time. The questions are oriented towards a subjective description of the real problems and benefits of speech therapy without direct contact with patients. An objective differentiation of those communicative disorders is also sought, for which the correction with telepractice for a month has proved to be relatively effective. The results obtained group the advantages and disadvantages of distance speech therapy according to the opinion and practical experience of 105 Bulgarian speech therapists. From them 98% classify telepractice as rather ineffective if not combined with regular direct therapy. Another 80% think it as an effective and efficient means of educating parents and indirect therapy method. Among the advantages are the possibility for more active involvement of families and objective monitoring of the self-completion of tasks at home. Disadvantages are the difficulty of providing joint attention for children with autism spectrum disorders and the high fatigue of patients with neurogenic disorders (aphasia, apraxia, and dysarthria). Telepractice is almost unanimously indicated to be ineffective when used as a

sole method in oral motor and myofunctional therapy, for feeding and swallowing disorders, and for persons with low intellectual functioning.

5.12. Бояджиева-Делева, Е. (2020). Оромоторика, оросензорика и избирателност към храни: протокол за изследване при деца с говорни нарушения, *Здравна политика и мениджмънт, том 20* (извънреден брой), 180-187, налично на <https://bssph.org/wp-content/uploads/2020/10/%D0%97%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D1%8A%D0%BD%D1%82-%D0%98%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B2-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B7%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5.pdf>, ISSN 1313-4981, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 2486, реферирано и индексирано в Web of Science, CABI.**

Връзката между храненето и говора се крие в общите за развитието им сензомоторни предпоставки [1]. Използваният първично при хранене набор от форми и позиции на езика е матрица за останалите двигателни модели на орофациалния комплекс и изключително за говора [2]. Извън неврогенно или генетично обусловената дисфагия, проблеми с хранителните механизми и сензорната преработка могат да се регистрират и при групи деца, при които е налице единствено нарушение на говора или артикулацията. Децата, определяни като „проблемни“ при хранене, могат да проявят затруднения както с моторните, така и със сензорните компоненти на хранителните механизми [3]. Сред тях са непълноценно развитие на дъвкателните движения, липсваща латерализация на езика, слаба координация между дъвкане и гълтане, съдвижения на оралната и лицевата мускулатура при преглъщане и силна избирателност към текстура, консистенция и вкус на храната, проявявани устойчиво в различни ситуации [4; 5]. *Целта* на проведеното изследване е да установи какво е състоянието на оромоторните и оросензорните способности по отношение на храненето на деца с говорни нарушения, които проявяват устойчива избирателност към храни. Приложен като *метод* е Протокол за изследване на оромоториката и оросензориката, който е интегративна част от авторската Тестова батерия за орални моторни способности (ТОМС). Изследвани са 182 деца на възраст 5-7 години. *Резултатите* показват, че проблемите с храненето и избирателността към храни не са рядко явление при деца с говорни нарушения и те се срещат по-често в тази популация, отколкото при деца с типично говорно развитие. *Заключението* е, че ранната оромоторна хранителна терапия може да се окаже фактор за превенция на говорни нарушения.

Източници

1. Wilson, EM, Green JR, Weismer G. A kinematic description of the temporal characteristics of jaw motion for early chewing: preliminary findings. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*. 2012, April; 55(2): 626–38.
2. Hiiemae, KM, Palmer JB. Tongue Movements in Feeding and Speech. *Critical Reviews in Oral Biology & Medicine*. 2003, November (14): 413-429.
3. Manno, CJ, Fox, C, Eicher, PS, & Kerwin, ME. Early Oral-Motor Interventions for Pediatric Feeding Problems: What, When and How, *Journal of Early and Intensive Behavioral Intervention*. 2005, Vol. 2, Issue 3, 145-157.
4. Martins DLL, Lima, LF, Demeda V.F. et al. The mouth breathing syndrome: prevalence, causes, consequences and treatment, *Journal of Surgical and Clinical Research*. 2014, Vol. 5 (1): 47-55.
5. Maspero, C, Prevedello, C, Giannini, L, et al. Atypical swallowing: a review, *Minerva Stomatologia*. 2014

Abstract

Background. The relationship between feeding and speech is in the common for their development sensorimotor prerequisites [1]. The set of forms and positions of the tongue, used for feeding in first place, is a matrix for the rest of the motor models for the orofacial complex and especially for speech [2]. Apart from neurogenic or genetically determined dysphagia, problems with the oral feeding mechanisms and sensory processing can also be registered in groups of children in whom there is only a speech or articulation disorder. Children identified as "problematic" in eating may have difficulty with both the motor and sensory components of the food mechanisms. [3]. These include incomplete development of chewing movements, lack of lateralization of the tongue, poor coordination between chewing and swallowing, co-movements of the oral and facial muscles when swallowing and strong selectivity for texture and taste of food, persistent in various situations [4; 5]. *The aim* of the study was to determine the state of oromotor and orosensory abilities in relation to feeding of children with speech disorders who show sustainable food selectivity. *The method* is the Oral Motor and oral Sensory Protocol, which is an integral part of the author's Test Battery for Oral Motor Skills (TOMS). 182 children aged 5-7 years were studied. *The results* show that problems with feeding and food selectivity are not uncommon in children with speech disorders and they are more common in this population than in children with typical speech development. *The conclusion* is that early logopedic oromotor and feeding therapy may be a factor in the prevention of speech disorders.

References

1. Wilson, EM, Green JR, Weismer G. A kinematic description of the temporal characteristics of jaw motion for early chewing: preliminary findings. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*. 2012, April; 55(2): 626–38.
2. Hiiemae, KM, Palmer JB. Tongue Movements in Feeding and Speech. *Critical Reviews in Oral Biology & Medicine*. 2003, November (14): 413-429.

3. Manno, CJ, Fox, C, Eicher, PS, & Kerwin, ME. Early Oral-Motor Interventions for Pediatric Feeding Problems: What, When and How, *Journal of Early and Intensive Behavioral Intervention*. 2005, Vol. 2, Issue 3, 145-157.

4. Martins DLL, Lima, LF, Demeda V.F. et al. The mouth breathing syndrome: prevalence, causes, consequences and treatment, *Journal of Surgical and Clinical Research*. 2014, Vol. 5 (1): 47-55.

5. Maspero, C, Prevedello, C, Giannini, L, et al. Atypical swallowing: a review, *Minerva Stomatologia*. 2014

5.14. Бояджиева-Делева, Е. (2020). Планиране на логопедичната терапия в условията на телепрактика, *Специална педагогика и логопедия, Том 2*, 40-53, ISSN 2683-1384, https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/index.php/special-edu_language-therapy/issue/view/17, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4069.**

Телепрактиката е предоставяне на интервенции (диагностика, терапия, консултиране и менторство) от разстояние, при което телекомуникационните средства поддържат връзката между логопеда, пациента, неговите близки и други специалисти. Преминването от директна към дистанционна форма на логопедична работа изисква преформулиране на терапевтичните цели и адаптиране на задачите и средствата за постигането им така, че да се осигури максимална ефективност на терапията. Целта на настоящото изследване е да установи как се оценява влиянието на телепрактиката над компонентите на терапевтичното планиране в случаите, когато дистанционната работа е единствената възможна форма на логопедична интервенция и каква е субективната оценка за предимствата и недостатъците ѝ от специалистите на базата на собствения им опит. Анкетирани са 23 логопеди, реализиращи се във всички сфери: образование, здравеопазване, социално подпомагане и изцяло с частна практика. Получените резултати могат да послужат за отправна точка при планирането на логопедични терапевтични стратегии в условията на телепрактика и осмисляне на основните им компоненти: времеви, технически и технологичен, съдържателен и методически.

Telepractice is the provision of interventions (diagnosis, therapy, counseling and mentoring) from a distance, in which telecommunications provide the medium for the interactions between the speech therapist, the patient, the latter's relatives and other professionals. The transition from direct to remote form of speech therapy work requires a reformulation of therapeutic goals and an adaptation of the tasks and the means to achieve them, so as to ensure maximum effectiveness of therapy. The aim of the present study is to establish how the impact of telepractice on the components of therapeutic planning is assessed in cases where remote work is the only possible form of speech therapy intervention as well as what is the professionals' subjective assessment of its advantages and disadvantages based on their own experience. Twenty-three speech therapists from all kinds of spheres were interviewed:

education, healthcare, social assistance and private practice. The obtained results can serve as a starting point in the planning of speech therapy strategies in the conditions of telepractice and in the understanding of their main components: temporal, technical and technological, content-related and methodological.

5.15. Бояджиева-Делева, Е. (2020). Подпомагане на ученици с езикови нарушения на развитието в прогимназиален етап на училищно обучение, В: Замфиров, М. и кол. (ред)., *сборник доклади от Научно-практическа конференция, посветена на 80-годишнината от рождението на проф. д-р Георги Бишков „Образование и изкуства: традиции и перспективи“*, стр. 289-298, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-5061-3, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4229.**

Езиковите нарушения на развитието са често срещана патология, която се диагностицира в ранна или предучилищна възраст, до постъпването на детето в училище. Нерядко обаче те остават скрити и неидентифицирани навреме и поради връзката си с дислексията на развитието или нарушенията на ученето, поставят бариери пред функционирането на детето в училищна среда. Логопедичната терапия е задължителна, но в повечето случаи се предоставя до завършване на начален етап на обучение. Целта на изследването е да установи дали диагнозата езикови нарушения на развитието продължава да се разпознава в прогимназиален етап и в каква степен учениците с това нарушение получават подкрепа от специалисти, която съответства достатъчно на образователните им потребности. Предложена е анкета на логопеди, училищни психолози и ресурсни учители. Докладът подчертава факта, че езиковите нарушения на развитието оказват влиянието си във всички етапи на училищно обучение, а продължаващата подкрепа от специалисти е от значение за цялостното функциониране на детето.

Developmental language disorder is a common pathology, diagnosed in early or in preschool age, before starting school. It is not rare that it stays hidden and unidentified on time, and due to the relation with developmental dyslexia and learning disorders, it sets barriers to child's functioning in the school environment. Speech and language therapy is required, but in most cases it is provided until the end of primary school stage. The aim of the research is to find if developmental language disorder continues to be a recognizable diagnose in secondary school stage and in what extent students with this disorder receive support by specialists that corresponds enough to their educational needs. The method used is an enquette to school SLTs, psychologists and resource teachers. The report underlines the fact that developmental language disorder has an impact in all stages of education and the continuing support from specialists is essential to the functioning of the child.

5.16. Бояджиева-Делева, Е. (2020). Самооценка на заекващи деца в начална училищна възраст, В: Щерева, К., Станкова, М. (съст.), *Сборник доклади от Международна конференция "Емоционални и поведенчески нарушения"*, Албена' 2020, стр. 128-137, ISBN: 978-954-9458-28-2.

Самооценката е начинът, по който личността мисли за себе си като за стойностна и способна. Тя управлява психологическата и социалната компетентност и се формира от редица фактори, сред които се нареждат възпитателният подход на родителите и справянето с нови социални ситуации и роли. Семейните отношения и родителските реакции към поведението на детето със заекване, както и адаптацията към ролята на ученик при постъпване в училище имат ефект върху динамиката на нарушението. Изграждането на адекватна самооценка е една от целевите области на терапевтичното планиране при заекващите деца. Целта на изследването е да констатира равнището на самооценка при заекващи деца в начална училищна възраст и да го сравни с това на техни връстници без комуникативни нарушения. Проверява се хипотезата за по-ниски равнища на самооценка на заекващите ученици спрямо това на техните контроли. Изследвани са две групи по 10 деца, формирани на огледален принцип. Определянето на равнището на самооценката и степента на нейната диференцираност е извършено чрез методиката на Дембо-Рубинщайн. Получените резултати могат да послужат при планирането на логопедични терапевтични цели и същевременно да се използват като основание за формиране на екип с психолог за консултиране както на децата, така и на техните семейства и учители.

Self-esteem is the way a person thinks of themselves as valuable and capable. It manages psychological and social competence and is formed by a number of factors, among which are the parental educational approach and coping with new social situations and roles. Family relationships and parental reactions to the behavior of the stuttering child, as well as the adaptation to the new student's role at school, have an effect on the dynamics of the disorder. Building an adequate self-esteem is one of the targeted areas of therapeutic planning for stuttering children. The purpose of the study is to determine the level of self-esteem in stuttering children in primary school age and to compare it with that of their peers without communication disorders. The hypothesis is for lower levels of self-esteem of stuttering students compared to that of their controls. Two groups of 10 children are formed on the mirror principle. The determination of the level of self-esteem and the degree of its differentiation was done using the Dembo-Rubinstein method. The results obtained can serve to plan speech and language therapy goals and at the same time be used as a basis for forming a team with a psychologist to consult both children and their families and teachers.

5.17. Трошева-Асенова, А., **Бояджиева-Делева, Е.**, Томова, М., Калчева, М. (2020). *Инструменти за диагностика на играта на деца със специални образователни*

потребности”. *Годишник на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“*, т. XXIV D, стр. 71-78, Шумен, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, ISSN 1314-6769, <https://www.shu.bg/wp-content/uploads/file-manager-advanced/users/faculties/pf/izdaniya/godishnici/godishnik-pf-2020.pdf>, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 1496.**

При диагностициране на играта на деца със специални потребности е необходимо да се познаят техните особености и причините за по-трудното им включване в играта. Теоретичните обосновки на бариерите пред свободното участие и/или започване на игра, както и практическият ни опит с деца със специални образователни потребности послужиха за структуриране на инструмент за наблюдение на играта им под формата на оценка. Той проследява различни нива на работа с категориите на когнитивната игра (практическа, символична, конструктивна и базирана на правила игра). Предвижда се анализиране на видеоклипове в ситуации на самостоятелна игра, игра с родител и игра с други деца. Картата идва с процедура за избор на предмети/игралки за игра. Представената процедура и инструмент за наблюдение и анализиране на играта на деца със специални образователни потребности ще бъде приложена в практическата диагностична и терапевтична дейност.

When diagnosing the play of children with special needs, it is necessary to know their features and the reasons for their more difficult inclusion in play. The theoretical rationales of the barriers for free participation and / or initiation of play as well as our practical experience with children with special educational needs served to structuring a tool for monitoring their play in evaluation form. It traces different levels of dealing with the categories of cognitive play (practical, symbolic, constructive and rules-based play). It is planned to analyze videos in situations of independent play, play with a parent, and play with other children. The card comes with a procedure for selecting play items / toys. The presented procedure and tool for monitoring and analyzing the play of children with special educational needs is to be applied in practical diagnostic and therapeutic activities.

5.18. Бояджиева-Делева, Е. (2021). Логопедична телепрактика при пациенти с афазия и дизартрия: описание на случаи, *сборник доклади от Юбилейна научна Конференция с международно участие „Предизвикателства пред общественото здраве“*, с. 44-49, Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, ISBN 978-954-00-0304-7.

Логопедичната телепрактика не е непозната на българските логопеди, а за последната година и половина тя е съзнателно избрана форма на работа, както поради наложени обстоятелства, така и поради желанието на пациентите и техните семейства. Целта на доклада е да опише два случая на телепрактика с възрастни пациенти (с аномична афазия и с дизартрия) които предпочитат да получават логопедична помощ без присъствен контакт с терапевта. За терапевтичното планиране и подбора на задачите са

използвани както индивидуалните профили на нарушенията и ресурсите при двамата пациенти, така и данни от световната научна литература, доказващи ефективността на логопедичната телепрактика при афазия и придобита дизартрия. С пациентите е проведена терапия за период от 6 месеца с честота на сесиите три пъти седмично по 60 минути. Методите на онлайн връзка в реално време са комбинирани с мобилни приложения и изпращане на материали по имейл, както и с индиректна терапия под формата на консултиране и обучение на близките. Описанието на случаите се придружава от резултатите на двамата пациенти преди и след терапията, сравнени с прогностичните резултати, поставени при терапевтичното планиране.

Speech therapy telepractice is not unknown to Bulgarian speech therapists, and for the last year and a half it has been a consciously chosen form of work, both due to imposed circumstances and due to the desire of patients and their families. The aim of the report is to describe two cases of telepractice with adult patients (with anomic aphasia and dysarthria) who prefer to receive speech therapy without face-to-face contact with the therapist. For the therapeutic planning and selection of tasks were used both the individual profiles of disorders and resources in both patients and data from the world scientific literature, proving the effectiveness of speech therapy telepractice in aphasia and acquired dysarthria. The patients were treated for a period of 6 months with a frequency of sessions three times a week for 60 minutes. Real-time online communication methods are combined with mobile applications and sending materials by e-mail, as well as with indirect therapy in the form of counseling and training of relatives. The description of the cases is accompanied by the results of the two patients before and after the therapy, compared to the prognostic results set in the therapeutic planning.

5.19. Бояджиева-Делева, Е. (2021). Фактори за ефективност и ефикасност на логопедичната телепрактика, *сборник доклади от Втора научно-практическа конференция на ФНОИ „Образование и изкуства – традиции и перспективи“*, стр. 562-572, ISSN (online) 2738-8999; ISSN 2738-8999, препринт в ResearchGate RG DOI: **10.13140/RG.2.2.11014.70723**, Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4372.

Телепрактиката (още наричана телерехабилитация) цели да предостави диагностика, терапия и консултиране в случаите, когато директната работа с пациента или детето с нарушение и неговото семейство не е възможна поради различни причини. Логопедичната телепрактика е позната у нас от почти две десетилетия, като популярността и приемането ѝ варират според индивидуалните предпочитания на практикуващите логопеди. Обстоятелствата около развитието на пандемията от Covid-19 вече втора поредна година налагат телепрактиката да е единствената възможна форма на продължаване на практиката в някои случаи. Целта на доклада е да очертае факторите, посочвани като условие за обезпечаване на ефективността и ефикасността на телепрактиката като форма на реализация на логопедичната работа, наложена като

необходимост и единствен възможен избор пред практиката в условия на противоепидемични ограничения. На основата на литературен обзор, както и обобщавайки изводите от актуални изследвания по темата, тези фактори са систематизирани в пет основни групи: методологични, методически, практико-приложни, индивидуални и технологични. Сравнени са оценките и позициите на родители на деца с комуникативни нарушения, които се възползват изключително от телерехабилитация и на практикуващи логопеди, които прилагат телепрактика за повече от половината от пациентите си.

Telepractice (also called telerehabilitation) aims to provide diagnosis, therapy and counseling in cases where direct work with the patient or child with a disorder and his family is not possible for various reasons. Speech therapy telepractice has been known in our country for almost two decades, and its popularity and acceptance vary according to the individual preferences of practicing speech therapists. For the second year in a row, the circumstances surrounding the development of the Covid-19 pandemic have necessitated telepractice to be the only possible form of continuing the practice in some cases. The purpose of the report is to outline the factors indicated as a condition for ensuring the effectiveness and efficiency of telepractice as a form of speech therapy, imposed as a necessity and the only possible choice over the practice in conditions of anti-epidemic restrictions. Based on a literature review, as well as summarizing the conclusions of current research on the topic, these factors are systematized into five main groups: methodological, methodical, practical, individual and technological. The assessments and positions of parents of children with communication disorders, who benefit exclusively from telerehabilitation, and of practicing speech therapists, who apply telepractice for more than half of their patients, were compared.

5.20. Бояджиева-Делева, Е. (2021). Разработване на дигитални ресурси в подкрепа на практическото и електронното обучение на студентите, *Специална педагогика и логопедия, книжка № 2, том 4*, 65-69, ISSN 2683-1384, достъпно на https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/index.php/special-edu_language-therapy/article/view/230/123, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4069.**

Практическото обучение на студентите от специалностите „Логопедия“ и „Специална педагогика“ е от изключително значение за формирането на устойчиви знания, умения и компетенции у тях като бъдещи специалисти. Възникналите обстоятелства около пандемията от Covid-19 и спазването на противоепидемични мерки както на територията на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, така и във всички базови организации поставиха сериозно предизвикателство пред преподавателите в задължението им да осигурят качество на практическото обучение. Публикацията представя реализацията на проект, финансиран целево със средства от Държавния бюджет за научни изследвания за 2021 г. на тема „Изготвяне на дигитални учебни ресурси и

създаване на дидактичен видеофонд към терапевтичната зала на „Факултет по науки за образованието и изкуствата“ в подкрепа на практическото и електронното обучение на студентите“ (договор № 80-10-25/22.03.2021), с ръководител гл. ас. д-р Елена Бояджиева-Делева. Описват се накратко целите и задачите на проекта, реализацията на дейностите и основните постигнати резултати.

The practical training of students in Speech Therapy and Special Education is extremely important for the formation of sustainable knowledge, skills and competencies in them as future professionals. The circumstances during the Covid-19 pandemic and the observance of anti-epidemic measures both on the territory of Sofia University "St. Kliment Ohridski", as well as in all basic institutions for tutoring SLT students posed a serious challenge to specialists and university professors in their obligation to ensure the quality of practical training. The publication presents the implementation of a project funded by the State Budget for Research for 2021 named "Preparation of digital learning resources and creation of a didactic video fund to the therapeutic hall of the Faculty of Educational Studies and the Arts in support of practical and e-learning for students (contract № 80-10-25/22.03.2021) and project manager ch.asst.prof. dr. Elena Boyadzhieva-Deleva. The goals and tasks of the project, the implementation of the activities and the main achieved results are briefly described.

5.21. Бояджиева-Делева, Е., Игнатова, Д., Кръстева, Д., Трошева-Асенова, А. (2021). Ролята на дигиталните ресурси в практическото обучение по специалности „Логопедия“ и „Специална педагогика“, *Педагогически и социални изследвания, книжка № 2, том 2*, 15-26, ISSN 2738-8298, налично на https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/index.php/educational_social_studies/article/view/229/126, **Национален референтен списък на НАЦИД ID № 4352.**

Приложението на дигитални учебни ресурси при изграждането на практически знания и умения у студентите е въпрос, свързан не само с предизвикателствата на съвременните образователни реалности. Създаването на богат набор от дигитални учебни ресурси ще допълни и витализира образователния процес както в електронната, така и в традиционната среда за обучение на студентите от специалности „Логопедия“ и „Специална педагогика“. Целта на статията е да открие перспективата на студентите по отношение на спецификите на дигиталните ресурси и тяхната насоченост. Методът на изследването е електронна анкета (тип „Гугъл формуляр“) с осем въпроса от затворен тип, част от отговорите на които са оформени като Ликертова скала. Анкетата е попълнена от сто и двама студенти от бакалавърска, магистърска и докторска степен по специалности „Логопедия“ и „Специална педагогика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Резултатите от направеното проучване показват категорични предпочитания на студентите към приложението на дигитални учебни ресурси от типа на видео и аудио файлове в обучението по специалността. Като основен извод се посочва, че според

студентите подобен тип ресурси дават възможност за съвместни коментари с помощта на преподавателя, по-задълбочен преглед и анализ на по-голямо разнообразие от случаи в сравнение с реалната среда.

The application of digital learning resources in promotion of the development of practical knowledge and skills in students is an issue going beyond the challenges of modern educational realities. The creation of a rich set of digital learning resources will enrich and vitalize the educational process for the students of Speech Therapy and Special Pedagogy, both in the electronic and in the traditional learning settings. The purpose of this article is to give rationale for the role and place of the digital learning resources in the teaching of these specialties and highlight student preferences in relation to the application of the types and the focus of the digital resources. Method. 102 students of Bachelor, Master and Doctoral degrees in the specialties of Speech and Language Therapy and Special Pedagogy of Sofia University "St. Kliment Ohridski" took part in an electronic survey (Google form type). The questionnaire contains eight closed questions, some of the answers to which have a Likert-type response scale. The results of the survey reveal the strong preference of students towards the use of digital learning resources – video and audio files – in the course of training. A key finding is that students report that this type of resources to promote collaborative comments, facilitated by the lecturer, and a more in-depth review and analysis of greater variety of cases compared to the real learning environment.

5.22. Boyadzhieva-Deleva, E. (2020). Contemporary Classification Of Exercises In Oral-Motor Speech Therapy, *Knowledge International Journal Scientific Papers*, Vol. 42, N4, pp. 791-797, Skopje, ISSN 2545-4439 (for printed version), ISSN 1857-923X (for e-version), сайт: <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/665>, **Списаниего е индексирано в: EBSCO, Index Copernicus, Europub и Global Impact & Quality Factor (GIF 1.822 за 2018) и обявен в електронна форма в OJS.**

Modern Logopedics as a science and practice is increasingly recognized as belonging to the field of health care and public health. Classically defined as paramedical in nature, Speech and language pathology and therapy maintain close interdisciplinary links with a number of medical sciences. Diagnosis and treatment of speech disorders have the most points of contact with rehabilitation. What they have in common is the focus of the means on motor recovery or motor learning. Oral motor therapy is used in a number of developmental and acquired speech disorders: articulation disorders, cleft lip and palate, traumatic and postoperative injuries of the articulatory apparatus, dysarthria, dysphagia, phonation disorders, orthodontic disorders, fluency disorders. Despite the different nature of the disorders, oral motor therapy is planned by speech therapists as a relatively universal practice. Also, despite its debatable nature and the lack of sufficiently definite scientific evidence for its effectiveness, oral motor therapy is one of the mandatory elements in the scheme of therapeutic planning in both children and adults. One of the conditions for substantiating oral motor therapy as effective and for proving the place of oral

motor exercises in speech therapy is the correct planning of the applied means and their dosing based on determining the rehabilitation potential of the patient and the consideration of the requirements and restrictions for the implementation of the motor program in home environment. This can be done by putting practical approaches on a scientific basis. The aim of the article is to systematize the means of speech oromotor therapy, following the principles of classification of exercises in kinesitherapy and medical rehabilitation. The principle of differentiation of the means according to the criteria of the patient's activity, localization of the exercises and the set therapeutic goal is applied. On this basis, a distinction is made between passive, passive-active and active exercises, static and dynamic (isometric and isotonic), exercises for the facial muscles and for each articulator. The planning of orofacial myofunctional therapy in speech therapy sessions involves the division of exercises against resistance and with different aids. Speech therapy massage as a passive means is also divided into different categories (manual and massage with appliances, extra-oral and intraoral). In conclusion, the proposed classification justifies the intersections between speech therapy and medical rehabilitation in theoretical terms. The classification can be used in speech therapy practice as a starting point for planning the scheme of therapy for various speech disorders.

Съвременната логопедия като наука и практика все повече се припознава като принадлежаща към областта на здравеопазването и общественото здраве. Класически дефинирана като парамедицинска по природа, логопедията поддържа тесни интердисциплинарни връзки с редица медицински науки. Диагностиката и терапията на говорните нарушения имат най-много допирни точки с рехабилитацията. Общото между тях е фокусирането на средствата върху двигателното възстановяване или моторното учене. Оромоторната терапия се прилага при редица нарушения на развитието и придобити нарушения: артикулационни нарушения, цепнатина на устната и небцето, травматични и постоперативни увреждания на артикулационния апарат, дизартрия, дисфагия, нарушения на фонацията, ортодонтски нарушения, нарушения на плавността. Въпреки различния характер на нарушенията, оромоторната терапия се планира от логопедите като относително универсална практика. Също така, въпреки спорния си характер и липсата на достатъчно категорични научни доказателства за нейната ефективност, оромоторната терапия е един от задължителните елементи в схемата на терапевтичното планиране както при деца, така и при възрастни. Едно от условията за обосноваване на оромоторната терапия като ефективна и за доказване на мястото на оралните моторни упражнения в логопедията е правилното планиране на прилаганите средства и тяхното дозиране на базата на определяне на рехабилитационния потенциал на пациента и отчитане на изискванията и ограничения за изпълнение на двигателната програма в домашна среда. Това може да стане чрез поставяне на практическите подходи на научна основа. Целта на статията е да се систематизират средствата за говорна оромоторна терапия, като се следват принципите на класификация на упражненията в кинезитерапията и медицинската рехабилитация. Прилага се принципът на

диференциация на средствата според критериите за активността на пациента, локализацията на упражненията и поставената терапевтична цел. На тази основа се прави разлика между пасивни, пасивно-активни и активни упражнения, статични и динамични (изометрични и изотонични), упражнения за лицевите мускули и за всеки артикулатор. Планирането на орофациална миофункционална терапия в логопедичните сесии включва разделяне на упражнения срещу съпротивление и с различни помощни средства. Логопедичният масаж като пасивно средство също се разделя на различни категории (ръчен и масаж с уреди, екстраорален и интраорален). В заключение, предложената класификация обосновава пресечната точка между логопедията и медицинската рехабилитация в теоретично отношение. Класификацията може да се използва в логопедичната практика като отправна точка за планиране на схемата на терапия при различни говорни нарушения.

5.23. Boyadzhieva-Deleva, E. (2021). Levels of Complexity in Diadochokinetic Tasks – a Theoretical Model, В: Станкова, М., П. Михова, ред., *Сборник доклади от Международна научна конференция „Нови технологии в диагностиката и терапията на нарушения в развитието“* 23-25 март 2018, стр. 297-313, София: Издателство на нов български университет, ISBN 978-619-233-146-7, https://publishing-house.nbu.bg/bg/elektronni-izdaniq/knigi/sbornik-dokladi-ot-mezhdunarodna-nauchna-konferenciq-novi-tehnologii-v-diagnostikata-i-terapiqta-na-narusheniq-v-razvitiето?fbclid=IwAR3mR03_Xj_OrC63LBRS0_stybHxRxl7NEXq3OeL6hGhp5rGta7sw1dstj
[A](#)

The report presents a model of the hierarchy in performing speech tasks for fluent switch between three key articulatory positions, analyzing the influence of semantic and phonological coding over motor planning and programming. The paper also describes the factors that influence the development and realization of speech in childhood: oral motor function (oral feeding skills, oral and speech praxis), syllable structure and length of the word, and semantic content. The theoretical model serves as a basis of the creation of a new Test for Oral Motor Skills (TOMS). The test is focused on diagnosing children with suspected childhood apraxia of speech (CAS) and differential diagnostics of subclinical dysarthria and phonological disorders. The report presents only the part for diadochokinetic rate tasks (DDK). The development of the test is at the stage of pilot approbation and check of the hypothesis of levels of complexity in speech DDK tasks.

Докладът представя модел на йерархията в изпълнението на говорни задачи за плавна превключваемост между три ключови позиции на артикулаторите, с оглед преценка на влиянието на семантичното и фонологичното кодиране над моторното планиране и програмиране. Описват се факторите, които влияят на развитието и реализацията на устното изказване в детска възраст: орална моторна функция (орална вегетативна моторика, орален и говорен праксис), сричкова структура на думата и

дължина на изказването, семантично съдържание. Теоретичният модел служи за основа на съставянето на авторска тестова батерия за орални моторни способности (ТОМС). Тестът е насочен към диагностициране на деца с предполагаема говорна апраксия и диференциална диагностика със скрита дизартрия и фонологични нарушения. В доклада се представя само частта, касаеща пробите за диадохокинетичен темп. Разработването на теста е на етап пилотна апробация и проверка на хипотезата за наличието на равнища на сложност в пробите за говорна диадохокинеза.

5.24. Boyadzhieva-Deleva, E. (2021). Relationship between grammar abilities and mental operations in Bulgarian children with cerebral palsy, *Knowledge International Journal Scientific Papers*, Vol. 45, No 6, pp. 1227-1231, Skopje, ISSN 2545-4439 (for printed version), ISSN 1857-923X (for e-version), налично на <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/257>, **Списание** е индексирано в: EBSCO, Index Copernicus, EuroPub, CEEOL, Scilit и Global Impact & Quality Factor (GIF 1.822 за 2018) и обявен в електронна форма в www.ikm.mk/ojs

The relationships between cognitive and language abilities in typical developing children has always been an interesting research perspective. Those relationships are even more intriguing in children with complex neurodevelopmental disorders, where more than one area of functioning is affected. Cerebral palsy is a disorder that affects postural control, movement and coordination from the earliest stages of a child's development. It significantly limits sensory-motor experience of the child, their manipulative functions and the development of play. Cerebral palsy often manifests itself in comorbidity with various sensory impairments or sensory-processing disorders, and speech disorders. All these create preconditions for secondary impact on the development of language and cognitive processes. *The purpose* of this paper is to present the results from a study aiming to compare mental operations and grammar abilities in 5-7-years old Bulgarian children with different type of cerebral palsy, as well as to find evidence of the direct links between the development of language ability and cognitive processes. *The methodology* comprises of comparison between two groups of children: the first one is an experimental group of 30 children with cerebral palsy, without any sensory or intellectual disabilities and without epileptic seizures, with developed verbal communication, but diagnosed with different extent of developmental dysarthria; the second one is a control group, consisting of 30 children with typical physical, cognitive, language and speech development at the same age. The area of grammatical competence tested is represented by morphological and syntax processes. In the processes at the level of morphology the inflection of words and the use of prepositions with spatial meaning are studied. Syntax probes are aimed at constructing sentences based on given words. The mental operations tested are those underlying logical thinking - generalization, serialization and classification, as in the qualitative evaluation of these samples underlying operations of analysis and synthesis are also envisaged. The evaluation procedures used are part of a more complex informal assessment of language abilities (including also

phonological processes and lexical content) and cognitive abilities (including verbal memory and attention span). Processes from the language and cognitive areas are compared using several statistical methods: t-test, Chi-square, and Pearson correlation coefficient at $p < 0,01$, both for the experimental and the control groups. *The results* unequivocally show a direct relationship between the level of development of mental operations and grammatical ability, both in typical development and in cerebral palsy. In the children of the experimental group, a disharmonious connection was proved between the areas of language and cognitive functioning, which in typically developing children are relatively more homogeneous. The main *conclusions* suggest that the general motor impairment and the lack of sufficient manipulative experience in children with cerebral palsy are the basis of the inhomogeneous development of the linguistic and cognitive areas of functioning. Therefore, the main *recommendation* is to apply complex methods of therapy and habilitation, aimed at compensating for deficits in mental and language development.

Връзките между когнитивните и езиковите способности при типично развиващи се деца винаги са били интересна изследователска перспектива. Тези взаимоотношения са още по-интригуващи при деца със сложни неврологични разстройства, при които е засегната повече от една област на функциониране. Детската церебрална парализа е нарушение, което засяга постуралния контрол, движението и координацията от най-ранните етапи от развитието на детето. То значително ограничава сензо-моторния опит на детето, манипулативните му функции и развитието на играта. Детската церебрална парализа често се проявява в коморбидност с различни сензорни увреждания или нарушения на сензорната обработка и говорни нарушения. Всичко това създава предпоставки за вторично засягане на развитието на езика и познавателните процеси. Целта на тази статия е да представи резултатите от изследване, целящо да сравни умствените операции и граматическите способности при 5-7-годишни български деца с различен тип церебрална парализа, както и да намери доказателства за преките връзки между развитието на езиковите способности и когнитивните процеси. Методиката включва сравнение между две групи деца: първата е експериментална група от 30 деца с церебрална парализа, без сензорни или интелектуални увреждания и без епилептични припадъци, с развита вербална комуникация, но диагностицирани с различна степен на дизартрия на развитието; втората е контролна група, състояща се от 30 деца с типично физическо, когнитивно, езиково и речево развитие на същата възраст. Тестваната област на граматическа компетентност е представена от морфологични и синтактични процеси. В процесите на ниво морфология се изучават словоизменението на думите и използването на предлози с пространствено значение. Синтактичните проби са насочени към конструиране на изречения въз основа на дадени думи. Тестваните мисловни операции са тези, залегнали в основата на логическото мислене – обобщение, сериация и класификация, като при качествената оценка на тези проби се предвиждат анализи и на операциите за анализ и синтез. Използваните процедури за оценка са част от по-сложна

неформална оценка на езиковите способности (включително фонологични процеси и лексикално съдържание) и когнитивните способности (включително вербална памет и устойчивост на вниманието). Сравняват се процеси от езиковата и когнитивната област с помощта на няколко статистически метода: t-тест, Хи-квадрат и коефициент на корелация на Пиърсън при $p < 0,01$, както за експерименталната, така и за контролната група. Резултатите недвусмислено показват пряка връзка между нивото на развитие на умствените операции и граматичните способности, както при типично развитие, така и при ДЦП. При децата от експерименталната група е доказана дисхармонична връзка между областите на езика и когнитивното функциониране, които при типично развиващите се деца са относително по-хомогенни. Основните изводи предполагат, че общото двигателно увреждане и липсата на достатъчно манипулативен опит при деца с церебрална парализа са в основата на нехомогенното развитие на езиковата и когнитивната сфера на функциониране. Затова основната препоръка е да се прилагат комплексни методи на терапия и хабилитация, насочени към компенсиране на дефицитите в умственото и езиковото развитие.

Изготвил:

/гл.ас.д-р Елена Бояджиева-Делева/

14.07.2022 г.